УДК 811.111 : 81'1-26'37 : 165.12] : 82-31 Хейлі

Посохова Анжела Вікторівна
кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
іноземних мов та культури фахового мовлення
Львівський державний університет внутрішніх справ

ЕКСПЛІКАЦІЯ ПОХІДНИХ КОНЦЕПТІВ ПЕРШОГО РІВНЯ DEFICIENCIES, INNOVATIONS, AIRLINES ГОЛОВНОГО КОНЦЕПТУ AIRPORT В РОМАНІ А. ХЕЙЛІ «АЕРОПОРТ»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню когнітивно–дискурсивних аспектів вербалізації похідних концептів першого рівня *DEFICIENCIES, INNOVATIONS, AIRLINES* головного концепту *AIRPORT* в романі А. Хейлі «Аеропорт». Концепт *AIRPORT* розглядається як складне ментальне утворення у єдності його понятійного, ціннісного та образного компонентів. Приядерна зона концепту *AIRPORT* включає похідні концепти першого рівня, такі як: *AREAS, SAFETY, DEFICIENCIES, INNOVATIONS, PASSENGERS, AIRLINES, AUTHORITIES, OPERATIONS & SERVICES, AIR TRAFFIC CONTROL, BUILDINGS.* Представлено аналіз змісту структури концептів *DEFICIENCIES, INNOVATIONS, AIRLINES* та когнітивну модель їх представлення у відповідному художньо-літературному творі. Концепти *DEFICIENCIES* та *INNOVATIONS* є когнітивно-семантичними відповідниками окремих сегментів концептуального простору роману, що відображають слабкі сторони в діяльності аеропорту та інновації у його діяльності; вони знаходяться у діалектичній залежності, оскільки недоліки та критичні проблеми обумовлюють необхідність позитивних змін. Введено новий концепт *AIRLINES,* тому що власне авіакомпанії здійснюють перевезення, володіють парком авіатехніки, працюють із пасажирами в своїх представництвах в аеропорту, мають своє керівництво і персонал, окрему групу якого складає льотний склад.

Ключові слова: концепт, когнітивна модель, концептуальний простір роману.

Posokhova Anzhela
Lviv State University of Internal Affairs

EXPLICATION OF THE DERIVATIVE FIRST LEVEL CONCEPTS DEFICIENCIES, INNOVATIONS, AIRLINES OF THE MAIN CONCEPT AIRPORT IN THE NOVEL 'AIRPORT' BY A. HAILEY

Summary. The article deals with the research of the cognitive and discursive aspects of verbalization of the derivative first level concepts *DEFICIENCIES, INNOVATIONS, AIRLINES* of the main concept *AIRPORT* in the novel 'Airport' by A. Hailey. The concept *AIRPORT* is considered as a complex mental formation in the unity of its conceptual, value and figurative components. Based on the study of the cognitive and semantic features of the conceptual space of A. Haley's novel 'Airport', the reflection of the conceptual space of the airport's professional environment in the thematic structure of the novel and the language base of concepts verbalization, which form the special space of the novel in accordance with the professional specificity of the real world of airline industry, was worked out a model of the content structure of the concept *AIRPORT* in the structure of the novel with certain adjustments to the general model of the content structure of the concept *AIRPORT*. Thus, the near-nuclear zone of the concept *AIRPORT* includes the derivative concepts of the first level, such as: *AREAS, SAFETY, DEFICIENCIES, INNOVATIONS, PASSENGERS, AIRLINES, AUTHORITIES, OPERATIONS & SERVICES, AIR TRAFFIC CONTROL, BUILDINGS*. The analysis of the content structure of the concepts *DEFICIENCIES, INNOVATIONS, AIRLINES* and cognitive model of their representation in the corresponding literary work are presented. The *DEFICIENCIES* and *INNOVATIONS* concepts are cognitive-semantic correspondences of individual segments of the conceptual space of the novel, reflecting the weaknesses and innovations in the activities of the airport; they are in a dialectical relationship, because the shortcomings and critical issues determine the need for positive change. A new concept *AIRLINES* was introduced, because the airlines themselves carry out

transportation, own a fleet of aircraft, work with passengers at their departments at the airport, have their own management and staff, a separate group of which is the flight depot. An extensive system of structure and relations in the airlines themselves and between different airlines was reflected in the language fabric of the novel. Further perspectives of conceptual analysis are related to the interpretation and description of the structural and semantic features of the verbalization of concepts of the close periphery of the *AIRPORT* concept, namely, derivative concepts of the second level that is a logical continuation of the study of the overall structure of the *AIRPORT* concept in the literary work.
Keywords: concept, cognitive model, conceptual space of the novel.

Постановка проблеми. Концепт AIRPORT належить до групи концептів спільних для всього людства, його характерні когнітивні ознаки є часткою фонових знань кожної сучасної людини. Художнє переосмислення цього концепту в романі А. Хейлі додало нових ознак до його семантико-когнітивного поля, значно розширивши номінативне поле концепту та переконливо відтворивши на його основі фахове середовище сучасного міжнародного аеропорту. Приядерна зона концепту AIRPORT включає похідні концепти першого рівня, такі як: AREAS, SAFETY, DEFICIENCIES, INNOVATIONS, PASSENGERS, AIRLINES, AUTHORITIES, OPERATIONS & SERVICES, AIR TRAFFIC CONTROL, BUILDINGS (рисунок 1).

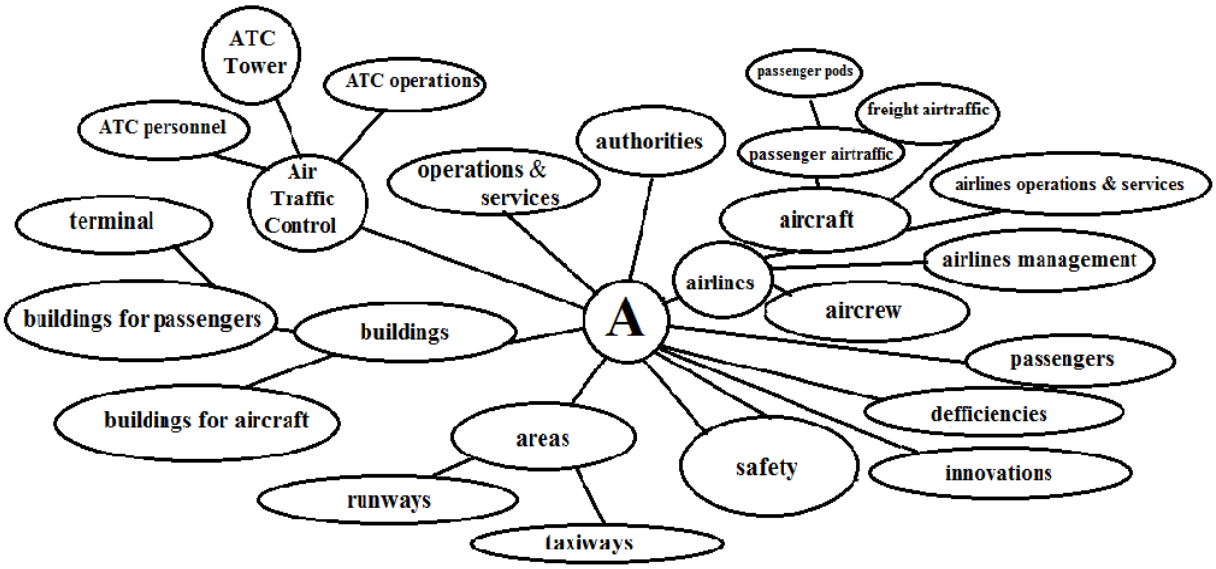

Рис. 1: *Модель структури змісту концепту AIRPORT в однойменному романі А. Хейлі*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На вивчення природи концептів та вербальних засобів їх актуалізації спрямовані лінгвокогнітивні дослідження таких вчених, як: Н.Д. Арутюнової [1], А. Вежбицької [2], С.Г. Воркачова, О.С. Кубрякової [4], А.Н. Приходька [7], З.Д. Попової та І.А. Стєрніна [6]. Аналізуючи різні підходи трактування поняття «концепт», С.Г. Воркачов відзначає, що «при будь-якому розумінні концепт як операційна одиниця думки – це спосіб і результат квантифікації та категоризації знання, оскільки його об'єктом є ментальні сутності ознакового характеру, утворення яких значною мірою визначається формою абстрагування, модель якого висувається самим концептом, тим самим він не лише описує свій об'єкт, але і створює його» [3, с. 34].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідивши когнітивно-семантичні особливості концептуального простору роману А. Хейлі «Аеропорт», відображення концептуального простору фахового середовища аеропорту в тематичній структурі роману та мовну базу вербалізації концептів, що структурують фаховий простір роману у відповідності до фахової специфіки реального інституціонального середовища індустрії авіаперевезень, ми розробили модель змісту концепту AIRPORT в

однойменному романі А. Хейлі, внісши певні корективи в загальну модель змісту концепту AIRPORT / АЕРОПОРТ**:** 1) включено нові концепти – *DEFICIENCIES* та *INNOVATIONS*, що є когнітивно-семантичними відповідниками окремих сегментів концептуального простору роману, що відображають слабкі сторони в діяльності аеропорту та інновації у його діяльності; вони знаходяться у діалектичній залежності, оскільки недоліки та критичні проблеми обумовлюють необхідність позитивних змін; 2) введено новий концепт *AIRLINES,* тому що власне авіакомпанії здійснюють перевезення, володіють парком авіатехніки, працюють із пасажирами в своїх представництвах в аеропорту, мають своє керівництво і персонал, окрему групу якого складає льотний склад.

Мета статті. Беручи до уваги детермінацію концепту С.Г. Воркачовим і визначення концепту М.В. Піменовою як «уявлення про фрагмент світу» [5, с.8], головною метою цієї роботи є прослідкувати особливості експлікації похідних концептів першого рівня *AIRPORT'S DEFICIENCIES, INNOVATIONS* та *AIRLINES* головного концепту *AIRPORT* а романі А. Хейлі «Аеропорт» як відображення фрагменту професійного світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжнародний аеропорт вражав відвідувачів своїми розмірами, обсягом вантажних і пасажирських перевезень, потужним парком авіаційної і наземної техніки, широким спектром послуг. І дійсно, з першого погляду він справляв дуже позитивне враження успішного підприємства, особливо з огляду на потужний термінал: *Judged by its terminal alone, the airport was still spectacular*. Проте, мотив про недоліки в роботі аеропорту зазвучав на перших же сторінках роману, попереджуючи про проблеми, що ляжуть в основу драматичної колізії твору: *Lincoln International Airport, Illinois, <u>was functioning</u>, <u>though **with difficulty**</u>*. Аеропорт переживав складний період, а недоліки чи вади в його роботі були серйозними: *The airport's **deficiencies** were <u>serious and basic</u>, yet, since they were mostly out of public view, only insiders were aware of them*.

Отже, при моделюванні концептуального простору роману слід розглянути й таку його складову як AIRPORT'S DEFICIENCIES. Ця концептуальна лінія проходить через увесь роман.

Образ аеропорту в художній обробці автора є дещо неочікуваним і складним за своєю семантикою: *Lincoln International, like a surprising number of other major airports, was close to becoming a whited* ***sepulcher*** – автор звертається до біблійної алюзії (Matt 23:27), у контексту роману реалізуються обидва значення: 1) буквальне – *вибілена вапном гробниця*; 2) переносне – *a hypocrite/лицемір*, тобто аеропорт лицемірно вводить в оману своїх клієнтів, презентуючи привабливий фасад, і приховуючи свої недоліки. При цьому уточнюється, що проблема стосується не одного аеропорту, а багатьох крупних аеропортів (*a surprising number of other major airports*), тобто, це загальна тенденція.

Тенденція до документалізації оповіді є характерною ознакою авторського стилю А. Хейлі, про що свідчить і роман 'Airport'. До тканини твору письменник органічно долучає власноназвну лексику: назви міст, країн, континентів, імена відомих політиків тощо. У цьому випадку порівняння критичної ситуації (*inadequate to the point of danger*), що склалась в аеропорту *Lincoln International Airport, Illinois* тільки через 10 років після його відкриття, з ситуацією в аеропортах таких відомих міст, як: Нью-Йорк, Сан-Франциско та Чикаго (*New York, San Francisco, Chicago*) говорить про загальну критичну тенденцію у галузі авіаперевезень США того періоду (роман вийшов з друку в 1969 р., тож події, зображені в романі відносяться до кінця 1960-х років): *It was hard to convince people that a modern jetport, built in the late 1950s, could so quickly have become* ***inadequate*** *to the point of* ***danger****. It made no difference that the same was true of other centers –* ***New York, San Francisco****,* ***Chicago****, and elsewhere; there were certain things which* politicians *simply did not want to see*.

У розвиткові індустрії авіаперевезень спостерігається і на думку автора, і на думку його головного героя дисбаланс між розвитком авіаційної техніки та наземної інфраструктури аеропортів, відбувається протиставлення авіації

(літальної техніки) та аеропорту (наземного комплексу, що створює умови для здійснення авіаперевезень): non-operational improvements ⇔ runways and taxiways – зазвичай немає проблем з фінансуванням вдосконалень у сфері авіації (*ironically, there was seldom any difficulty in getting money for non-operational improvements*), проте зовсім протилежна картина з фінансуванням нових злітно-посадкових смуг і доріжок рулювання (*runways and taxiways different*).

Про те, чому склалась така ситуація, говорить подальше пояснення: *A single new runway cost* ***several million dollars*** *and took* ***two years*** *to build, yet* ***few*** *people other than pilots, air traffic controllers, and airport management,* ***ever knew*** *how good or bad a runway system was* – отже, проблема не лише в розмірах фінансових затрат (*several million dollars*) і великих термінах (*two years*) виконання робіт по будівництву нових злітно-посадкових смуг, адже виробництво нових літаків також є дуже затратним, а в тому, що результати роботи в першому випадку мало кому відомі (*few people <…> ever knew how good or bad a runway system was*), на відміну від авіапарку нових літаків, яких бачать усі.

Ситуація, що склалась і описана в романі, коли відбувається протиставлення – *new achievements in the air ⇔ advancement on the ground* – має бути вирішена в ключі – *advancement on the ground,* ***matching*** *new achievements in the air* – інше рішення зупинить розвиток і відкине індустрію авіаперевезень назад: *But at Lincoln International a showdown was coming soon. <…> and when it happened the choice would be clear –* ***between*** *advancement on the ground, matching new achievements in the air,* ***or*** *impotently drifting backward.*

Крапку в дискусії персонажів твору ставить заключне твердження: *In aviation, there was never* ***a*** *status quo.*

Проведений аналіз лексичної бази вербалізації концепту INNOVATIONS надав матеріал для моделювання такої структури концепту INNOVATIONS у романі А. Хейлі 'Airport':

1) складний образ – сучасна авіація як єдиний комплекс авіаційної техніки та розвинутої наземної інфраструктури, що постійно перебуває у взаємозалежному розвиткові: *in aviation* (*with*) *advancement on the ground, matching new achievements in the air there is never a status quo* – при реконструкції образу використано мовний матеріал роману, в якій введено лише одну сторонню мовну одиницю – прийменник *with*, що графічно позначено дужками;

2) інформаційний зміст – *jetport; non-operational improvements; runways; taxiways; build a runway; achievements in the air; advancement on the ground, matching new achievements in the air*;

3) інтерпретаційне поле – оцінка критичної ситуації аеропорту *Lincoln International Airport, Illinois* в романі: *a modern jetport <…> could so quickly have become inadequate to the point of danger*; оціночні посилання на аналогічні ситуації в аеропортах міст *New York, San Francisco, Chicago*; алюзія – посилання на реальну авіакатастрофу *the 1956 Grand Canyon disaster* та рішення президента Ейзенхауера та 38 Конгресу США (*President Eisenhower, the Eighty-fourth Congress*).

В основу мовних одиниць, які позначають і описують діяльність авіакомпаній, переважно покладена лексема *airline / airlines* (рідше зустрічаються позначення на основі лексеми *company*), що є цілком природнім для ділової комунікації, оскільки ідентифікація суб'єкту комерційних відносин є нагальною потребою цієї комунікативної сфери. Для прикладу: назви компаній – ***Trans America Airlines, Trans America*** *and other airlines,* ***British Overseas Airways Corporation***.

Авіакомпанії є суб'єктами комерційної діяльності, яку вони здійснюють, надаючи послуги авіаперевезень через систему аеропортів. Отже, в кожному аеропорту є представництво компанії: *the* ***Trans America*** *base* – представництво компанії *Trans America* в аеропорту *Lincoln International*.

Відповідно, вони мають свій парк літаків, свої офіси в аеропортах, свою систему менеджменту, яку вони здійснюють через штат своїх працівників

різного рангу від керівництва компанії вищої і середньої ланки, її підрозділів і представництв, до офісних працівників і робітників окремих служб:

1) *the BOAC* ***airliner*** – літак авіакомпанії *British Overseas Airways Corporation*; *Trans America Airline* ***Flight Two*** – ***The Golden Argosy***, *Trans America* ***Flight Two*** – назва рейсу, що здійснюється авіакомпанією *Trans America*, часто вживається і як назва літака, що здійснює цей переліт;

2) *the Trans America base* ***maintenance*** – відділ матеріально-технічного забезпечення і ремонтних робіт компанії *Trans America*; *the Trans America base* ***maintenance chief*** – начальник відділу матеріально-технічного забезпечення і ремонтних робіт компанії *Trans America*;

3) *airline* ***internal management*** – управління компанії, що регулює внутрішні відносини; *the* ***airline's*** *exclusive business* – виключна компетенція авіакомпанії; *the* ***airline's*** *rigid rule about willful damage to company property* – чіткі правила компанії щодо зумисного пошкодження її власності;

4) *the company* ***weather forecaster*** – синоптик, що веде спостереження за змінами в погодних умовах і укладає синоптичні графіки та поради, що включаються до планів польотів: *airline* ***weather forecasts*** *and* ***flight plans***;

5) *airline* ***baggage systems*** – система забезпечення контролю і перевезення багажу пасажирів, за багаж пасажирів, що летять рейсами авіакомпанії несе відповідальність авіакомпанія, відповідно, ***airlines*** *employ staffs, at* ***every*** *major terminal, whose job is solely to trace missing baggage* – компанія формує штат своїх працівників, чиє завдання полягає лише у відслідкуванні і знаходженні загубленого багажу пасажирів;

6) *airlines* ***snow committee*** **–** компанія має і свій комітет, що відслідковує прибирання снігу на злітно-посадкових смугах і доріжках рулювання, проте самі заходи по снігоприбиранню здійснює відповідна служба аеропорту;

7) ***airline*** *passenger's bag* – сумочка з одноразовими засобами гігієни, що надаються пасажирам під час перельотів, здебільшого в разі втрати ними багажу; ***airlines*** *allow an average weight for passengers—a hundred and seventy*

pounds in winter, ten pounds less in summer – обмеження ваги багажу пасажирів авіакомпаніями залежно від пори року;

8) ***personnel*** *responsible for directing the preparation of Flight Two and all other* ***Trans America*** *flights* – персонал компанії, що здійснює підготовку до польоту конкретного літака (*Flight Two*) та всіх інших літаків, що здійснюють авіарейси компанії *Trans America*;

9) *the airline* ***flight kitchen*** – це словосполучення реалізується у тексті роману в двох значеннях: як їжа, що подається під час перельоту літаками компанії та як кухонний відсік на борту літака; ***United Air Lines*** *food truck* – вантажна машина, що належить компанії *United Air Lines* і здійснює доставку їжі в аеропорт;

10) *all* ***airlines*** *kept uniformed representatives at airport post offices* – усі авіакомпанії мають своїх офіційних працівників в поштових відділеннях аеропортів, яких легко ідентифікувати, оскільки всі вони в формі компанії; *favorites among the* ***airline*** *men* – в аеропорту працюють представники різних компаній, які відрізняються і виконанням подібних службових функцій, і своїми людськими якостями.

Окрему групу працівників компанії утворює льотний склад, який здійснює польоти: для прикладу – 1) *the* ***chief*** *Trans America* ***pilot at the base*** – керівник льотного складу в представництві компанії *Trans America* в аеропорту, про його високий ранг говорить і інше позначення його посади в адміністративній ієрархії компанії: *the executive pilot*; 2) *a* ***four-striper*** *Trans America* ***captain*** – капітан компанії *Trans America*, льотчик найвищого рангу (про що свідчать 4 шеврони); 3) *the* ***Captain*** *Vernon Demerest of Trans America* – , капітан компанії *Trans America* Vernon Demerest – один із головних героїв твору; 4) *the* ***airline's*** *more senior captains* – льотчики найвищого рангу компанії *Trans America*.

Висновки і пропозиції. Отже, ця розгалужена система структури та відносин у середині авіакомпаній і між різними авіакомпаніями знайшла своє відображення у мовній тканині твору. Логічним є включення концепту

AIRLINES у загальну структуру концепту *AIRPORT* в однойменному романі А. Хейлі та долучення до неї похідних концептів другого рівня: *AIRLINES OPERATIONS; AIRLINES AIRCRAFT; AIRLINES AIRCREWS; AIRLINES MANAGEMENT*. Подальші перспективи концептуального аналізу пов'язані з інтерпретацією та описом структурно-семантичних особливостей вербалізації концептів близької периферії концепту *AIRPORT*, а саме, похідних концептів другого рівня, що, на нашу думку, є логічним продовженням дослідження загальної структури концепту *AIRPORT* у літературно-художньому творі.

Список літератури:

1. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва: Прогресс, 1990. С. 5-32.
2. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание: сборник статей. Москва: Русские словари, 1996. 411с.
3. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт: монография. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2004. 192 с.
4. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Известия АН. Серия «Литература и языкознание».* 2004. Т.63. №3. С.3-12.
5. Пименова М. В. Предисловие. Введение в когнитивную лингвистику / под ред. М. В. Пименовой. Вып. 4. Кемерово, 2004. 208 с.
6. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Издательство «Истоки», 2003. 191 с.
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики: монографія. Запоріжжя: Прем’єр, 2008. 332 с.
8. Hailey A. Airport. Toronto: Bantam Books of Canada Ltd., 1968. 10th print. 502 p.

References:

1. Arutiunova N. D. (1990) Metafora i diskurs [Metaphor and discourse]. *Teoryia metafory* [Theory of metaphor]. Moscow: Prohress, 1990. pp. 5-32.

2. Vezhbytskaia A. (1996) *Yazyk. Kultura. Poznanie* [Language.Culture. Cognition]: sbornik statei. Moscow: Russkie slovari. 411p.

3. Vorkachev S. (2004) *Schast'e kak linhvokulturnyi kontsept* : monohrafia [Happiness as a linguocultural concept]: monograph. Moscow: Hnozys. 192 p.

4. Kubriakova E. S. (2004) Ob ustanovkakh kognitivnoi nauki i aktual'nykh problemakh kognitivnoi lingvistiki [About the principles of cognitive science and actual problems of Cognitive Linguistics]. *Izvestia AN. Series "Literature and Linguistics"*, vol. 63, no. 3, pp. 3-12.

5. Pimenova M. V. (2004) *Predisloviye. Vvedeniye v kognitivnuyu lingvistiku* [Preface. Introduction to Cognitive Linguistics]. Pimenova M. V. (ed), vol. 4. Kemerovo. 208 p.

6. Popova Z. D., Sternyn Y. A. (2003) *Ocherki po kognitivnoy lingvistike* [Essays on Cognitive Linguistics]. Voronezh:Istoki. 191 p.

7. Prykhodko A. M. (2008) *Kontsepty i kontseptosystemy v kognityvno-dyskursyvnii paradygmi lingvistyky:* monohrafiia [Concepts and conceptual systems in cognitive and discursive paradigms of linguistics]: monograph. Zaporizhzhia: Premier. 332 p.

8. Hailey A. (1968*) Airport*. Toronto: Bantam Books of Canada Ltd.10th print. 502 p.